

Barbara
MERTINS

Na cizí jazyky není nikdy pozdě

Během hodiny dokáže vyvrátit mnohé předsudky, které panují kolem učení cizích jazyků či dvojjazyčné výchovy dětí. Češka Barbara Mertins umí devět jazyků a má dvě bilingvní děti. Jako profesorka psycholingvistiky na univerzitě v Německu zkoumá, jaký vliv má jazyk na naše myšlení a vnímání světa.

TEXT HANA HALFAROVÁ

Přes 25 let žijete v zahraničí, nejdéle v Německu. Kvůli pandemii jste strávila několik měsíců v Česku. Jak se vám tu žije?

Moc dobře. Odešla jsem po prvním ročníku vysoké a žila jsem v USA, Norsku, dlouho v Nizozemsku, pak jsem se vrátila do Německa. V Česku jsem teď poprvé tři měsíce v kuse. Lidé si tu dost stěžují, ale to je běžný klecový efekt, protože nemají srovnání. Já ho mám – i s dobou před 25 lety, kdy jsem tu vyrostla. Neříkám, že je to

tu politicky optimální, ale zažívám tu velmi příjemnou životní úroveň a přátelskou atmosféru. Můj muž je Němec a byl v úžasu, jak k nám byli i úředníci vstřícní a milí. **Když žijete dlouho v zahraničí a mluvíte hlavně německy, přemýšlíte už jinak – jako cizinka?** Splynout s jinou kulturou není tak jednoduché a ani můj výzkum na to nedává jasnou odpověď. Než se narodily děti, mými pracovními jazyky byly němčina a angličtina, každodenním jazykem němčina. Díky dětem jsem znovu „nahodila“ češtinu. Lidé si myslí, že když začnou mluvit jinými jazyky, mateřština se úplně vypne. Výzkumy ale ukazují, že se žádný jazyk, který ovládáme, nikdy plně neuloží k zimnímu spánku. A k tomu přemýšlení uvedu příklad. Když o vás někdo mluví ve vaší přítomnosti, v češtině je nezdvořilé říkat „ona“ – Ona mi to dovolila! V němčině je naopak úplně normální říci „sie“ – Sie hat mir das erlaubt! Kdykoli ale takto mluví moji kolegové, říkám jim: „Nemůžete o mně přede mnou takhle mluvit, to je neslušné!“ Příčí se mi to a je na tom vidět moje české nastavení.

V jakém jazyce se rozčilujete?

Nadávám většinou německy. Vědecké studie

dokazují, že když hodně drsné, třeba fekální nadávky neříkáte v mateřském jazyce, nepřijdou vám tak strašné. Osobně nemám problém říci „asshole“, ale česky vám to prostě neřeknu.

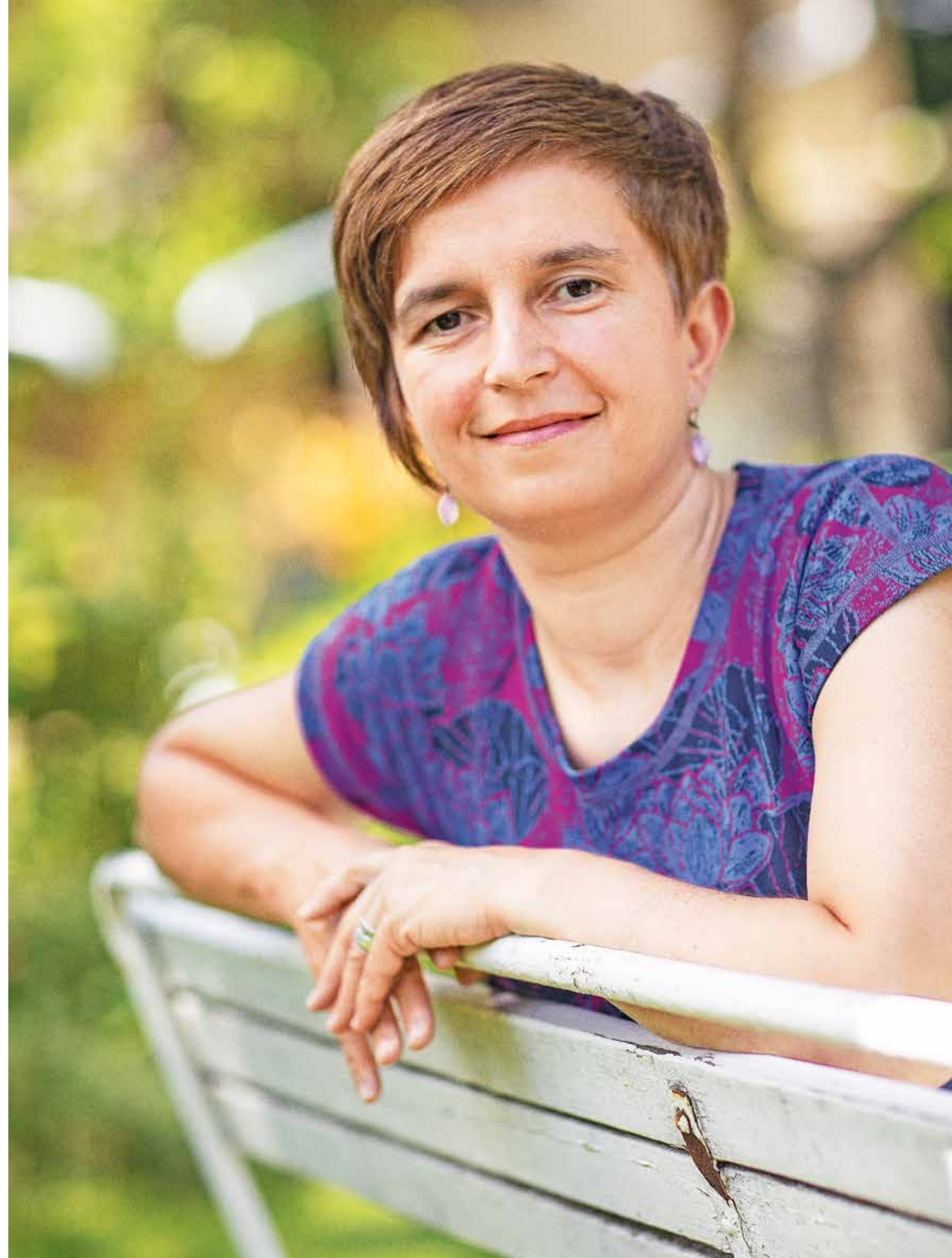
Kolem dvoj- či trojjazyčnosti je mnoho předsudků a mýtů. S čím se setkáváte nejčastěji?

Někteří lidé mají panickou hrůzu z přepínání mezi jazyky. Sami obvykle mluví jen jedním jazykem a podle nějaké normy se snaží dokázat těm bilingvním, že nemluví ani jedním jazykem dobře. Vědecký výzkum ale jasně říká, že člověk je schopen přepínat mezi dvěma jazyky, až když je umí velmi dobře. A pokud mezi nimi dítě přepíná, dokazuje nám, že je oba ovládá. Rady typu „Hlavně nenechte děti mluvit dvěma jazyky, budou přetížené a naučí se ani jeden z nich pořádně!“ jsou mýtus, který se posiloval tak před sto lety.

A co názor, že se dítě nemá učit další jazyk už ve školce, protože ještě neumí dobře svůj mateřský?

S tím vůbec nesouhlasím. Učit se dalšímu jazyku je skvělé kdykoli v životě. A rozhodně dítě, které je vystaveno více jazykům nebo se je učí, není v žádném stavu mentální nouze. Víte, více než polovina populace mluví více než jedním jazykem. Evropa je co do jazykové

FOTO ŠTĚPÁN LÁTALA ARCHIV

různorodosti nejméně kontinent – máme tu celkem asi 250 jazyků, třeba v Austrálii jich jsou tři tisíce. A pro většinu Afričanů je trojjazyčnost úplně normální. Moji kolegové z Afriky se smějí, když se jich ptám na jejich mateřský jazyk – denně mluví běžně i šesti jazyky! Moc se mi líbí české přísloví „Kolík řečí umíš, tolikrát jsi člověkem.“ Jen bych ho trochu specifikovala: „Kolika jazyky mluvíš, tolikrát si můžeš svět prohlédnout jinak.“

Co přináší dvojjazyčnost dětem pozitivního?

Výhody na celý život. Když přepínají z jednoho jazyka do druhého, jejich mozek se tomu přizpůsobí natolik, že se dokonce v hlubokých mozkových strukturách vyvine „areál“, kde se to děje bez jakéhokoli myšlenkového úsilí. A toto přepínání jsou pak schopné přenášet třeba do matematiky. Je vědecky prokázáno, že tříleté bilingvní děti jsou rychlejší, přesnější a reagují na úrovni čtyřpátiletých monolingvních dětí.

Je náš mozek naprogramovaný k přirozenému ovládnutí více jazyků? Co věta „Na jazyky nemám talent!“?

Další představek! Náš mozek je schopen naučit se více než jeden jazyk, jakýkoli a kdekoli. Neřekla bych ale naprogramovaný. Je to otázka podnětů neboli inputu – u dětí: co slyší, a to už v prenatálním stavu, co pozorují, jak mluví lidé kolem nich a co se naučí.

Krásné studie dokazují, že už dva dny po porodu brečí miminka podle melodie jejich rodného jazyka. Když chtějí mít rodiče bilingvní dítě, musejí na něj mluvit každý pouze svým mateřským jazykem?

Vědecky se tomu říká princip „jeden rodič, jeden jazyk“, který moc nemusím. Obecně jsem proti návodům, které vše zjednodušují a lidem stále něco nařizují. Znáám dokonce pediatry, kteří přikazují maminkám, aby dětem nezpívaly v jejich rodném jazyce. To už mi přijde na hranici porušování lidských práv.

Proč vám metoda „jeden rodič, jeden jazyk“ vadí? Její úspěšnost je asi šedesát procent, což je docela málo. Ale hlavně mixování jazyků k bilingvistu prostě patří. Uvedu příklad z naší rodiny. Žijeme v Německu, já mluvím česky i německy. Můj muž je Němec a celkem dobře rozumí česky, naše děti jsou česko-německé. Představte si, že s nimi jdu do pekárny, kde pozdravím německy a pak začnu s dětmi mluvit česky, protože bych podle té metody důsledně měla. Tím ale vytvořím dětem nemožnou a nezdvořilou situaci, což cítí. Vědí, že ovládám oba jazyky,

ale prodavačka česky neumí. Navíc bych pro ni měla překládat do němčiny a dětem zase do češtiny, ale to z nich budu dělat hlupáky, protože německy umí... Přesně tohle vede k tomu, že děti začnou mít nechuť k „menšímu“ jazyku, protože se v něm cítí jako outsideri. Proto říkám a mám to

Zmínila jste, že nikdy není pozdě začít se učit další jazyk...

Přesně! Teď se dotkneme opravdu velkého představek! Lidé příliš věří vědecky nepodložené hypotéze, kterou se podařilo za posledních pět deset let naprosto vyvrátit – že pro učení jazyků je zásadní věk. Podle této hypo-

Barbara závodně běhala už v dětství. Vlevo: půlmaraton v Heidelbergu (2010). Do psycholinguistického výzkumu zapojila i své děti. Na fotce dole syn Jakub před pěti lety.

tézy údajně podáváme nejlepší paměťové výkony kolem 25. roku života. Ano, rodíme se, abychom zemřeli, a naše tělo i mozek postupně uvadá. Souhlasím s tím,

že to platí pro mateřský jazyk. Je pár šilenných případů vlčích dětí, které byly v dětství izolované a mateřský jazyk se už nenaučily. Ale někdy v osmdesátých letech se řeklo, že to platí i pro učení cizích jazyků: „Všechno se musíte naučit v mládí a po dvacítce už nic nezkoušejte! Rozhodně nedosáhnete úrovně roditelů mluvčích!“ Bla, bla, bla – vědecké poznatky jsou poměrně jednoznačné: věk není rozhodující.

Pořád kolem sebe vidím, jak se velmi talentované ženy rozhodují mezi kariérou a dětmi. Ta polarizace mi přijde šíleně nudná. Jsem vděčná, že můžeme žít úplně nový model.

A co je rozhodující?

Podněty a vystavení se danému jazyku, a tím nemyslím jen vyjet do cizí země. Krátce po převratu jsem se naučila trochu francouzsky. Natěšená jsem odjela do Paříže, kde jsem ale dostávala jednu „facku“ za druhou. V každém baru mi říkali, že mi nerozumí, ať jdu někam... Doteď jsem učí francouzštině šprajelá a Francie není moje země zaslíbená. Naučila jsem se německy, anglicky, holandsky, norský, trochu hebrejsky... a ke všem těm zemím mám srdečný přístup. Nejde jen o grammatiku, ale o souznění s jazykem. A co se týče výzkumu – jasně dokazuje, že lidé, kteří se naučili jazyk výborně až v dospělosti, mají na úrovni neuronů stejnou organizaci v mozku jako ti, kteří se ho učili od narození.

Můžu osobní otázku? Proč jste utekla z Karlovy univerzity do Německa?

Na začátku devadesátých let jsem se dostala na obor němčina – čeština, brali tehdy pět lidí. Po třech týdnech na filozofické fakultě jsem myslela, že se z toho zvenčnu – rozdíl mezi vysokou školou a gymnáziem byl zanedbatelný. Na gymplu už jsem nemohla vydržet to učení se nazpaměť. Ačkoli tehdy na fakultě učili zajímaví lidé, částečně disidenti, celkově jsem tam cítila negativní atmosféru. Pořád bylo něco povinné, pořád jsme se učili něco nazpaměť a já si říkala, kdy už konečně začne rozvoj kritického myšlení?! Pak jsem se dozvěděla o oborech psycholinguistika a neurolinguistika s tím, že jsou v plenkách. Cítila jsem, že to je ono! Odjela jsem za kamarádkou do Freiburgu, kde jsem strávila tři dny v univerzitní knihovně, abych zjistila, že psycholinguistický výzkum jede ve světě už asi dvacet třicet let. A věděla jsem, že to chci v Německu studovat. Byla jsem první Češka po sametové revoluci, která vystudovala na univerzitě ve Freiburgu germanistiku, moderní německou literaturu a filozofii.

Doktorát jste získala na evropsky špičkovém psycholinguistickém pracovišti v nizozemském Nijmegenu, také jako první Češka. Profesuru jste zvládla na univerzitě v Dortmundu – opět jako

první nerodilá mluvčí z Česka. A to ještě před čtyřicítkou a se dvěma malými dětmi. Jak jste to dokázala skloubit?

Našla jsem si fantastického muže! Emancipace a mateřství je skvělá věc, ale když vás partner nepodrží... Když došlo k nejdůležitějším krokům – jako nabídce na profesuru, vše, co měl vybudované, položil a šel se mnou. Mám radu kolegů, které jsou už samy,

protože to jejich muži nerozdýchali. Nebo jim partneři řekli, že se nikam nestěhují, a z profesury nebylo nic. Mám pár kamarádek, jejichž manželé se stali „ženami v domácnosti“, což ale nefunguje. Pořád kolem sebe vidím, jak se velmi talentované ženy rozhodují mezi kariérou a dětmi. Ta polarizace mi přijde šíleně nudná a jsem vděčná za to, že můžeme žít úplně nový model. Jistěže se to neobejde bez třenic, protože kolem sebe nemáme žádné vzory a nevíme, jak přesně to dělat. Neříkám, že je to lehké – oba pracujeme na plný úvazek, oba se staráme o děti. Ale žijeme to a to je skvělé. Snažím se jít sama sobě, svým dětem i ostatním příkladem, pokud si ho tedy chtějí vzít, že to jde skloubit. K tomu potřebujeme nejen infrastrukturu a podporu státu, ale také muže, kteří nezůstanou jako bačkovy doma, abychom mohly pracovat, ale kteří nám budou partnery. To ale i pro ženy znamená jiné myšlenkové nastavení. Ale je nás málo – mladých profesorek s dětmi...

Je podpora vědkyň matek v Německu dostatečná a můžete ji srovnat s Českem?

Státní podpora je dobrá – můžete jít na dvanáct až čtrnáct měsíců na placenou mateřskou. Když si ji vezmete s mužem, můžete si ji rozdělit, což je skvělé. Velký rozdíl je v tom, že v Německu se na vás nikdo ne dívá skrz prsty jako na krkavčí matku, když se vrátíte do práce po roce mateřské. V Česku vás okolí stále odsuzuje, že jste špatná matka. I moje máma mi u prvního dítěte říkala: „Proč nezůstaneš doma tři roky, když můžeš?“ Podle mě je v českém, ale i německém akademickém prostředí stále velmi rozšířený šovinismus. Nejen kolegové, ale i bezdětné kolegyně mi to dávaly často sežrat: „Už zase jdeš domů v půl čtvrté? Už máš zase nemocné děti?“

To znám velmi dobře. Úplně na mě z toho padá tíseň...

Ale mám i opačnou zkušenost – s bývalou rektorkou univerzity v Dortmundu, která mě povolala k profesuře. V Německu je výběrové řízení na profesuru složitý proces, který trvá asi rok a půl. Když ho vyhraje, následuje vyjednávání podmínek vaší práce – jak budete mít vybavenou laboratoř, kolik peněz dostanete na výzkum... Konkurs jsem vyhrála ve vysokém stadiu těhotenství a ona mi nabídla, že můžu nastoupit, ještě než porodím, což pro mě bylo i finančně výhodnější. Ostatní univerzity, s nimiž jsem vyjednávala, to chtěly přesně naopak, až po porodu. Úplně jsem se z její nabídky rozplakala. Proč to děláte, ptala jsem se: „Za a vás tu chci a za bé – kdybyste byla muž, vůbec byste toto nemusela řešit a rozhodovat.“ Skvělá žena, která rovnoprávnost a ženy ve vyšších funkcích brala vážně. Přála bych si, aby to tak bylo všude. I systém v Česku toto umožňuje, ale vždy je to o lidech. Bohužel rozhodnutí, která kolem sebe zaznamenávám, jsou stále dost šovinistická. ●

BARBARA MERTINS (46)

- Profesorka psycholinguistiky, výzkum vede na univerzitě v Dortmundu.
- Narodila se v Praze, přes 25 let žije v zahraničí, aktuálně v Německu.
- Jako první Češka po převratu absolvovala univerzitu ve Freiburgu im Breisgau, jako první nerodilá mluvčí získala doktorát na univerzitě v nizozemském Nijmegenu a také profesuru v Dortmundu.
- Její manžel je Němec, architekt, mají spolu dvě bilingvní děti (7 a 5 let).
- Ve volném čase běhá, bžkuje, lyžuje, cvičí jógu a čte.